

DEKLARACIJA – ČINJENICE I PRETPOSTAVKE

Stjepan Babić

Nezadovoljstvo u Matici hrvatskoj Novosadskim dogovorom počelo je rasti od izlaska novosadskoga pravopisa i pod kraj 1966. već je bilo tako veliko da se tražio način da se od njega odustane.

Kad se pripremao novi jugoslavenski ustav, u nastojanju da dobije formalno što demokratskiju formu, tražilo se od raznih ustanova da pošalju svoje napomene, mišljenje, prijedloge koji bi kao amandmani mogli poboljšati tekst ustava. Takav poziv dobila je i Matica hrvatska. Ona je to shvatila kao priliku da dirne u bit Novosadskoga dogovora i pripremala je sastanak o tome. Poziv za sastanak dobio sam i ja i slučajno sam sačuvao prvi dio poziva, a budući da je glavnina Matičina arhiva izgubljena, vjerojatno je taj moj primjerak jedan od rijetkih ako nije i jedini, zato sam u knjizi Deklaracija¹ donio njegovu fotokopiju. Moj je poziv toliko važniji što je M. Brandt poslije zaničevao da sam sastancima nazočio i ja.² Zaključio je to na temelju popisa članova Upravnoga odbora MH na kojem nema mojega imena. Istina je da ga nema,³ sad ne znam zašto, ne znam kad sam postao član Upravnoga odbora, ali nisam ni bio pozvan kao član Upravnoga odbora, nego kao stručnjak („ekspert“), što poziv jasno (po)kazuje.

Kad sada čitamo taj dio poziva, malo je neobičan jer ne govori o amandmanima na ustav nego o pitanjima hrvatskoga književnoga jezika. Ipak mi se tada učinilo sve normalnim jer se u razgovorima govorilo samo o amandmanima. Nisam ni slutio da se priprema nešto posebno.

U Matičinoj sobi u kojoj smo sjedjeli, bilo je nas tridesetak jezičnih „eksperata“ i književnika, sjednicu je otvorio i vodio Miroslav Brandt, tada tajnik partijske organizacije MH, to je važno naglasiti. Između nazočnih biralo se povjerenstvo koje će sastavljati prijedlog amandmana. Samo se po sebi razumljelo da je Brandt bio prvi član, drugi je bio izabran Radoslav Katičić, poslije je njegovom rukom pisan tekst prijedloga, treći je bio Dalibor Brozović, četvrti Slavko Pavešić. On je nešto govorio protiv i netko ga je odmah zato predložio za člana povjerenstva, što su svi odmah prihvatili, a pristao je i sam Pavešić. Peti sam bio predložen ja. Nisam prihvatio. Rekao sam:

- Dosta je jezikoslovaca. Već su trojica. Trebao bi netko od književnika. Ja predlažem Slavka Mihalića. On ima i savezno iskustvo.

---

¹ Deklaracija, Treće – izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 1997., str. 32.

² Slobodna Dalmacija, 12. 3. 1997., str. 7.

³ Deklaracija, n. dj., str. 150.

Pitali su me što to znači „savezno iskustvo“.

- Bio je tajnik Saveza književnika Jugoslavije i oko dvije godine živio je u Beogradu.

I taj je prijedlog prihvaćen. Šesti je bio Tomislav Ladan, a sedmi Vlatko Pavletić.

Kad smo se poslije prisjećali članova povjerenstva, nitko se nije mogao sjetiti Vlatka. To je bilo zato što je on bio na početku, a poslije otišao i nije se više pojavljivao u tome povjerenstvu.

Profesor Jonke nije bio član povjerenstva. M. Brandt je zaniijekao i D. Brozovića:

„Dalibor Brozović nikako nije bio u toj komisiji, jer tada uopće nije bio član središnjeg Upravnog odbora niti je živio u Zagrebu, nego u Zadru.“⁴

Kao što je zaniijekao da sam bio i ja što moj poziv izričito pobija. Iz njega se vidi da nisu pozivani samo članovi Upravnog odbora, nego i stručnjaci „za probleme hrvatskoga književnoga jezika“, a kud će veći stručnjak od D. Brozovića. Sjećanja svih i sama zbivanja potvrđuju da je nesumnjivo bio nazočan i D. Brozović.

Kad je Deklaracija u ponedjeljak 13. ožujka u MH prihvaćana, netko je od nazočnih htio da se neke pojedinosti u tekstu promijene, ali se čulo protivljenje tomu prijedlogu:

- Nema nikakvoga mijenjanja teksta. Ako bi se mijenjao prema mišljenju pojedinaca, onda Deklaracija nikada ne će biti prihvaćena. Treba ju prihvatiti takvu kakva jest ili odbaciti.

Prihvaćena je jednoglasno. U dvorani nas je bilo tridesetak, ali mislim da ju nismo potpisivali nego smo ju prihvatili aklamacijom. Slično je bilo i u Razredu za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (onda Jugoslavenske!). Petar Šegedin piše:

„Na sjednici koja je imala na dnevnom redu potpisivanje tog kulturnog našeg akta bio je i Miroslav Krleža. Sjećam se da sam se bojava njegovog komentara samog teksta Deklaracije. Uzeo sam stoga prvi riječ i rekao poprilično ovo:

»Sâm tekst Deklaracije može biti, dakako, diskutabilan, ali budući da je takva Deklaracija već prihvaćena od nekih ustanova, mišljenja sam da bi je trebalo u cjelini prihvatiti kako ne bismo oduljili njeno definitivno prihvaćanje«. Na moje ugodno iznenađenje Krleža se odmah s tim složio i tekst je bio u cjelini prihvaćen.“⁵

Slično je bilo i u Društvu književnika Hrvatske gdje je Vlatko Pavletić, predsjednik Društva, rekao kako su sve institucije već prihvatile Deklaraciju, pa trebaju i oni. Vlatko Pavletić je objasnio da se Deklaracija može prihvatiti ili odbaciti jer više

---

⁴ V. bilj. 2. i Deklaracija, n. dj., str. 163.

⁵ V. bilj. 1., str. 185.

nema vremena da se o eventualnim izmjenama konzultiraju ostali potpisnici. Od ponedjeljka do srijede prihvatile su je sve potpisane ustanove, negdje potpisivanjem, negdje dizanjem ruku. Svagdje su ju potpisali samo pročelnici svih ustanova. Na Filozofski fakultet u Zagrebu donio ju je prof. Jonke i on se brinuo da ju potpišu svi članovi određenih katedara osobno, posebne sjednice naše katedre nije bilo, a mislim ni drugih katedara.

Kad je Deklaracija bila prihvaćena i u Društvu književnika Hrvatske i Mihalić dobio njezin tekst, on je s njime otišao u tiskaru, izbacio svoj članak iz Telegrama i na njegovo mjesto stavio Deklaraciju. Tako je Deklaracija bila objavljena. Dobro je da je umjesto mene u povjerenstvu bio Slavko Mihalić jer je on bio u uredništvu Telegrama i tako je njegovom zaslugom Deklaracija bila objavljena. Kad je Partija saznala za Deklaraciju, htjela ju je zaustaviti, ali je bilo kasno.⁶

U četvrtak su matičari bili pozvani u CK. Dežurni je bio Duje Katić. Razgovaralo se da se Deklaracija zaustavi dok se i političke organizacije ne slože s njezinim tekstom za objavljivanje. Mihalić je rekao da je ona već tiskana, ali da Telegram s njom nije bio raspačan, raspačava se u petak. Duje Katić pitao je bi li se Telegram mogao zaustaviti.

- Bi - rekao je Mihalić - ali se Telegram raspačava u petak, tj. sutra, i nastala bi šteta ako Telegram ne bi izašao.
- Kolika šteta? - pita Duje.

Mihalić je iz ove prilike htio izbiti korist za Telegram i kaže:

- Milijun i pol dinara.

To je bio veći iznos od stvarnih troškova, veći od onoga kolika bi šteta zapravo bila i Katiću, za koga kažu da je bio škrtac, učini se mnogo i kaže:

- Kad je tako, onda neka ide.

I tako je Deklaracija objavljena.

Govorkalo se da je u početku iza Deklaracije stajao Vladimir Bakarić, ne samo govorkalo nego je to na početku slobodne hrvatske države javno rekao i Šime Đodan. U raspravi o Zakonu o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti on je u Hrvatskome saboru rekao:

„Kaže se - akademici su ostali pošteđeni kada su potpisali Deklaraciju, ma akademici uopće nisu na svoju ruku pokrenuli pitanje Deklaracije, nego su poslušali jedno tajno priopćenje Vladimira Bakarića, gdje je bio tajni sastanak i gdje je Bakarić naredio da se pokrene pitanje statusa hrvatskoga jezika.

---

⁶ Tu zgodu opisao je sam Mihalić. Nešto je o tome pisao u Glasniku HDZ-a 21. 9. 1992. Ovdje po svojem sjećanju prepričavam Mihalićev tekst.

A kada se je Bakarić povukao, akademici su malo kažnjeni, ostali su i dalje šta su i bili, nije im se ništa dogodilo, a mi mladji, naivni Hrvati, koji smo ušli u Maticu hrvatsku da ih branimo, svi smo otišli u Lepoglavu, a oni su se smijali.“⁷

Ako očistimo Đodanove riječi od netočnosti i njegove žestine, bit će osnovno istina. Nije se poslije Deklaracije robijalo, nisu se akademici smijali, bit će da je za tajno priopćenje znao samo Miroslav Brandt, a od akademika samo oni kojima je Brandt ili eventualno Bakarić rekao. Petar Šegedin piše:

„Još bih nešto htio dodati ovom tekstu. Naime u posljednje vrijeme opet se javljaju glasine kako je Deklaraciju na neki način bio inicirao Bakarić. Te glasine nije još nitko od pokretača i sastavljača javno demantirao, a meni se čini da bi to trebalo učiniti. Znam i kad bi i to bio slučaj, akt koji je potpisalo osamnaest najvažnijih kulturnih ustanova u Hrvatskoj ne bi, u svojoj osnovi, izgubio na značenju i važnosti. Bitno je da je prihvaćen jednodušno! Ipak, glasine imaju nekakav utjecaj, pa ako se mogu od odgovornih, dakle sastavljača, demantirati, bilo bi to dobro i korisno.“⁸

Da je inicijator bio V. Bakarić, zaniijekao je i Mika Tripalo. Rekao je:

„Isto tako nije točno da je Bakarić inicirao donošenje Deklaracije u razgovoru s nekolicinom akademika jer je on bio suviše oprezan za tako nešto. Budući da sam bio u toku najžešćih rasprava o jeziku i s njim sam u razdoblju poslije Deklaracije često razgovarao i surađivao, smatram da je takva mogućnost apsurdna. Istina može biti samo to da je unitarističko-centralistička grupa oko Žanka priželjkivala jedan takav događaj da bi se okomila na proljećarski dio hrvatskoga vodstva i da bi ga diskreditirala. Napad je išao i na Bakarića, jer još uvijek nije jasno prešao na njihovu stranu.“

Prigodom raspravljanja o 40. obljetnici Deklaracije jedan je od kolega iznio pretpostavku da je iza Deklaracije stajao i sam Miko Tripalo. Siguran sam da nije. Partija nije znala za Deklaraciju dok nije bila donesena. Kad smo 28. ožujka 1967. bili na sastanku u Komitetu, Tripalo je prigovorio što oni nisu bili obaviješteni o pripremanju Deklaracije, a Brandt je rekao da je to bilo zato što „nismo imali povjerenja.“ Kad sam 2007. o Deklaraciji intenzivno mislio, onda su mi u sjećanju iskrsnule Tripalove riječi:

- Znam da niste imali povjerenja u Partiju kao cjelinu, ali zašto niste imali povjerenja u mene kao osobu. Ako nisam pametniji od vas, a ono sam informiraniji.

Poslije sam u svojem dnevniku pod 28. 3. 1967. našao zapisano ovo:

„Mika: Znam da niste u forum, ali zašto niste u nas. Ako nismo pametniji, a ono smo informiraniji.“

---

⁷ Iz strojopisnoga zapisnika sjednice Društveno-političnog vijeća Sabora RH.

⁸ Deklaracija, n. dj., str. 187.

To nesumnjivo potvrđuje da Tripalo prije donošenja Deklaracije nije znao za nju, a to potvrđuje i to što je poslije donošenja Deklaracija u ime partije nije bio glavni Bakarić, nego Katić, Tripalo, pa Žanko i drugi. Dok je bilo najvruće, Bakarić je o Deklaraciji šutio.

Na prvoj prvoj Vjesnikovoj stranici 26. ožujka gdje je poznati Titov govor u Prištini kojim je osudio Deklaraciju spomenuvši ju poimence, nalazi se i vijest da je Bakarić posjetio neke splitske vojne jedinice, ali su govorili o suvremenom naoružaju i brodogradnji, o Deklaraciji ni riječi. Kad je nakon Titova govora u Prištini odnos prema Deklaraciji bio jasan, Bakarić je o njoj progovorio tek 30. ožujka na zasjedanju Sabora, njegov je govor izašao u Vjesniku 31. ožujka. Bakarić kazuje da je uvijek bila zajamčena ravnopravnost navodeći i tumačeći i one ustavne odredbe koje nisu bile tako izričite, ali da nikada nisu bile unitarističke. Bakarić je za Deklaraciju u svom govoru u Saboru rekao:

„Osnovne formulacije u svim prijedlozima podstaknute su u stvari neprijateljskim stavovima ne samo prema zajednici, nego prema današnjoj fazi naše socijalističke revolucije jer nas vuče za čitav korak natrag. Čak kad i ne bilo ovih šovinističkih ispada u samom tekstu Deklaracije, morali bismo to iz jednoga razloga osuditi, a iz drugoga odbiti.“⁹

Mnogi će reći da su dovoljne te riječi da jasno pokažu Bakarićev odnos prema Deklaraciji i da on ne može biti njezin inicijator, ali mislim da može. Tko poznaje Vladimira Bakarića, njegovu narav i njegov način rada s velikom će vjerojatnošću prihvatiti mogućnost da je on mogao biti inicijator. Sve govori da je to veoma vjerojatna pretpostavka, a kad je krenulo po zlu, on se Deklaracije odmah odrekao. Tipičan njegov postupak. On je često bio inicijator, siva eminencija i ako pothvat uspije, zna se, njegovo je to djelo; ako ne uspije, on s tim nije imao ništa. Njegova težnja da po svaku cijenu ostane na vlasti, bila je jača od moralnosti svakoga postupka, zato je i ostao na vrhu od početka komunističke vlasti sve do svoje smrti 1983. Ipak, Bakarića, kao ni druge ljude, ne možemo promatrati kao da je kod njega sve crno. I u tome mogu istaći jednu njegovu svjetliju crtu. U govoru objavljenom u Vjesniku 31. ožujka 1967 piše:

„Naglasio je da je tekst na hrvatskom književnom jeziku obavezan jednako i u Srbiji, Makedoniji, Bosni i Hercegovini, pa prema tome nema nikakva problema za miješana područja, kakvim se jezikom mora netko tamo služiti.“

Nisam stigao razmotriti sve članke o Deklaraciji onih koji ju osuđuju u vrijeme hajke, s obzirom na duh i nazive, ali mislim da ni jedan tada ne spominje hrvatski književni jezik kao Bakarić.

I skrivanje Deklaracije pred partijom kao organizacijom sasvim je razumljivo. Poznata hrvatska šutnja tih godina imala je svoj uzrok u tome što su hrvatski partiji,

---

⁹ Isto, str. 214.

a posebno Vladimir Bakarić, bili svjesni da se u partiji ništa nije moglo postići za hrvatsku stvar ako to ne bi odobrili Srbi partiji jer je srpska strana u SK Hrvatske bila tako jaka da se protiv njihove volje nije ništa moglo postići ma kako opravdano bilo. Drugo, i hrvatski su unitaristi bili isto tako opasna prijetnja. Saznaju li oni prerano za Deklaraciju, ugušit će ju prije donošenja. Dobro je poznat stav Miloša Žanka. On se osobno u osudi Deklaracije javio prvi, u Vjesniku 20. ožujka.

Nešto se moglo postići samo ako se radi u tajnosti i javnost se stavi pred gotov čin. Može se tko pitati, ne umanjuje li Deklaraciji vrijednost ako se prihvati da je na njezinu početku stajao Vladimir Bakarić. Da se ne umanjuje, rekao je već Petar Šegeđin, a dodao bih još da je svejedno bio na njezinu početku Bakarić ili Brandt, oba su partiji, a to će pokazati i dalji razvoj događaja. Da je donošenje Deklaracije bilo normalan postupak za podnošenje amandmana na ustav SFRJ, bilo bi razumljivo da je jedna od glavnih osoba bio prof. Jonke jer ne samo što je bio glavna stručna osoba, nego je do tada bio i glavni borac za ravnopravnost hrvatskoga književnoga jezika, a ne Brandt, partijski sekretar u MH, dakle politička osoba. Zašto u početku nije bio uključen prof. Jonke, ja danas ne znam. Jednom sam prilikom napisao:

„Među prvima predložen je prof. Jonke, ali on prijedlog nije prihvatio, ne sjećam se s kojih razloga.“

Danas je gotovo nemoguće ustanoviti zašto. Bio je u sobi u kojoj smo zasjedali, ali ju je brzo napustio nešto nam dobacivši, ali se zadržao nije. Onda se to pitanje nije postavljalo, a kad se danas postavlja, teško je dati pravi odgovor. Za prof. Jonkea Brandt kaže da je to bilo zato što je on ionako imao velikih nevolja zbog borbe za hrvatski jezik pa smo ga htjeli sačuvati od još većih, a D. Brozović kaže gotovo isto:

„Danas je nerazumljivo i zašto u Povjerenstvu nisu bili Ljudevit Jonke i Stjepan Babić za koje bi bilo prirodno da ih po njihovu položaju i funkciji u pitanjima hrvatskoga jezika odredi u to povjerenstvo. Mogao bi danas tko nagađati o ovom ili onom razlogu, a radilo se zapravo o tome, da ta dvojica, ako stvari pođu po zlu, nisu upravo zato smjeli biti ugroženi iz raznih razloga, među ostalima i zbog Jezika koji je morao izlaziti.“¹⁰

Objasnio sam zašto nisam bio ja, a razlog za Jonkea koji navode M. Brandt i D. Brozović, može biti istinit, ali ga je teško danas dokazati.

Tko je poznao M. Brandta, bilo mu je jasno da je on u politici bio poslušan aparatčik. To se vidi i po tome što kad je već bilo jasno da je Deklaracija politički osuđena, i to žestoko, on na sastanak 24. ožujka u MH na koji su pozvani predstavnici svih ustanova koje su potpisale Deklaraciju, donio pismeni predložak koji su sve te ustanove trebale prihvatiti. I taj predložak pokazuje M. Brandta kao partijskoga poslušnika. Predložak je sastavio netko drugi, a M. Brandt samo ga je

---

¹⁰ Sadržaj te točke potpuno je jasan iz pisama M. Stevanovića, Ž. Milisavca i MH objavljenih u Vjesniku 26. 3. 1967.

donio na sastanak. Dobro se sjećam kako ga je presavijenoga na četvrtinu izvadio iz desnoga vanjskoga džepa kaputa. Taj je predložak za hrvatsku stranu bio tako jadan, pokajnički, da su ga predstavnici prihvatili, Deklaracija bi bila opozvana. Ali predstavnici ustanova stali su u tome predlošku pretresati rečenicu po rečenicu i predložak tako promijenili da od prvotnoga teksta nije ostao ni kamen na kamenu. U tome je zasluga hrvatske strane.

Kad sam devedesetih godina javno iznio taj za Brandta pomalo neugodan podatak, on je zanijekao cijelu tu sjednicu. Rekao sam mu da je održana jer su o njoj i novine pisale, a on mi uzvрати:

- Zar ti vjeruješ u ono što pišu novine?

Ne samo da me živo sjećanje sjeća na nju, nego sam sačuvao svojom rukom zapisan dnevni red te sjednice i nekoliko osnovnih misli. Evo što sam zapisao:

„Dnevni red sjednice

UO MH 24. 3. 1967.:

1. O izjavi Ž. Milisavca i M. Stevanovića
2. O izjavi potpisnika
3. Proslava M. Držića
4. Partijski sastanak

Dva sata o objavljivanju pisma.

Novinari čekaju.

Izjava donesena u džepu.

Pretresali rečenicu po rečenicu,
riječ po riječ.

Nije ostalo ništa od donesene.“

Dobro se sjećam te dramatične večeri. Bilo je to na sam Veliki petak, 24 ožujka. Raspravljali smo do kasno u noć i donijeli izjavu i ona je sutradan, na Veliku subotu, objavljena u Vjesniku, a u nedjelju, 26. ožujka, na sam Uskrs, izašao je nepotpisani članak pod naslovom:

Izjava ne zadovoljava.

Znao sam da će početi nova hajka, kao što je i počela.

Dodat ću ovdje da su Srbi nekoliko puta poslije Deklaracije rekli da je razvoj jezičnih prilika u Hrvatskoj znači ispunjenje zahtjeva iz Deklaracije, a posebno amandmani na hrvatski ustav 1971. i ustav iz 1974. Taj ustav dobio je pitijšku rečenicu, ali ipak s nazivom hrvatski književni jezik:

“U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj u javnoj je upotrebi hrvatski književni jezik - standardni oblik narodnog jezika Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koji se naziva hrvatski ili srpski.“¹¹

---

¹¹ Ustav SRH, § 138., 1. stavak, NN, br. 8., 22. 2. 1974., str. 131.

Vrlo je vjerojatno da je taj rečenici kumovao Vladimir Bakarić, ali ako i nije izravno, nije napisana bez Bakarićeve znanja. Ta je odredba nama uvelike olakšala borbu za naziv i sadržaj hrvatski književni jezik, a Šuvaru i njegovim istomišljenicima tako smetala da je 1985., kad je mislio da je došlo njegovo vrijeme (Bakarić je umro dvije godine prije!), počeo borbu protiv nje, ali su tada hrvatska politička svijest i hrabrost tako ojačale da Švar nije uspio, iako je borba trajala dugo, gotovo pet godina, i na trenutke bila žestoka jer je Sabor SRH tek u lipnju 1989., još za komunističke vladavine, potvrdio tu Bakarićevsku formulaciju.

Sažetak

Stjepan Babić, sveučilišni profesor u miru, Zagreb
UDK 81'27:811.163.42, stručni članak,
primljen 11. prosinca 2007., prihvaćen za tisak 8. siječnja 2008.

Declaration – Facts and Assumptions

The author writes about his memories and notes about the creation of the Declaration. In this connection he discusses whether the Declaration was initiated by the party leadership and, if so, which party leader initiated it.

SJEĆANJE NA AKADEMIKA LJUDEVITA JONKEA

Neke su osobnosti *prelivene*. Preko *rubova* svoje struke i postaju na temelju svojega rada prepoznatljive široj, ne samo stručnoj javnosti. Jedna od takvih osobnosti bio je akademik Ljudevit Jonke.

Kada se piše o nekoj osobi na koju se prisjeća s očista autora, pretežno je to priča o autoru, a ne o osobi kojoj se posvećuje tekst. Istodobno treba imati na umu: kažu da su osobe koje rade dulje od poldrug desetljeća u obrazovanju nepouzdati svjedoci. Osobito, ako ne vode precizno dnevnik. Zato navodim ovdje samo nekoliko imena i opis situacije koju želim zabilježiti kao sjećanje na akademika Lj. Jonkea. Osobnim je primjerom svjedočio da za velike ljude nema velikih i malih poslova.

U proljeće 2007. navršilo se 40 godina od povijesne sjednice jedne od Komisija Jugoslovenskog zavoda za standardizaciju (JUS). Sada imamo Hrvatski zavod za norme.

Uspjelo se dogovoriti da će se sjednica odgovarajućeg odbora JUS-a, povezanog s područjem plastike, održati u Zagrebu. Mladi asistent uvjerio je upravu tadašnje Visoke tehničke škole, sada sastavnice Fakulteta strojarstva i brodogradnje, da bude domaćinom skupa. Raspravljalo se tada o standardu (sada normi) posvećenom nazivlju ispitivanja plastike.